

Драган Симеуновић

ПОЛИТИКА
КАО УМЕТНОСТ
ИЛУЗИЈЕ

Уредница
Јелена Делибашић

Рецензенти
Иван Негришорац
Ивана Дамњановић

Благодарности за подршку објављивању ове књије завређују

Министарство културе и информисања Републике Србије

Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама

МАТИЦА СРПСКА, Нови Сад

Град Нови Сад – Градска управа за културу

[Ставови аутора, изнети у књизи, не изражавају ставове ресорног органа који је доделио средства за суфинансирање]

© Центар за културне интеграције Нови Сад, 2022.

Сва задржана права заштићена су и обавезују на одговорност, те дозвољени садржај књиге, целисходно или по сегментима, нипошто не сме бити репродукован, аналогно или дигитално, нити било којим другим путем, без претходне сагласности носиоца ауторских права.

ДРАГАН СИМЕУНОВИЋ

ПОЛИТИКА
као
УМЕТНОСТ
ИЛУЗИЈЕ

ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад
МАТИЦА СРПСКА, Нови Сад
ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ Нови Сад

Садржај

Прислов књизи _____	9
Пролегомена _____	17

Прва гео ШТА ЈЕ ПОЛИТИКА?

1. Порекло политике и претпоставке њеног настанка _____	21
2. Од класичног до модерног поимања политике _____	28
3. Класификација одређења политике и „политичког” _____	39
4. Савремени појам политике _____	50
5. Појам (концепт) „политичког” _____	58
6. Семантика политике _____	62
7. Политика као уметност илузије _____	66

Друга гео СРЕДСТВА ПОЛИТИКЕ

1. Важност и уважавање _____	77
2. Сан и политика _____	85
3. Политичка илузија _____	94
4. Лаж, истина и постистина _____	102

Испити гео
ПОЛИТИЧКА СФЕРА

1. Држава као илузија општег добра _____	131
Појам државе _____	131
Легитимизирајући концепти државе _____	132
Правна држава и владавина права _____	133
Правна држава _____	133
Владавина права _____	135
Политичка и партијска држава _____	137
Национална држава _____	138
Настанак националне државе _____	138
Нова национална држава _____	142
Насиље и сакралност нових националних држава _____	146
Демократска држава _____	149
Илузија о социјалној држави (и/или „држави благостања“) као вечној тековини демократије _____	156
Тоталитарна држава _____	161
Држава схваћена као тоталитет _____	161
Старе тоталитарне државе _____	162
Прикривене тоталитарне државе _____	167
2. Моћ, власт, сила и насиље као ослонци илузије _____	172
Појмовно преплитање и разликовање моћи, власти, силе и насиља _____	172
Одређење социјалног и политичког насиља _____	176
Узроци и основе насиља у политици _____	178
Врсте и појавни облици политичког насиља _____	179
3. Облици освајања и задржавања власти _____	181
Редукција моћи у политици _____	181
Легални начини освајања власти _____	184
Нелегални начини освајања и задржавања власти _____	186
Политичка завера _____	187
Политички удар, државни удар и пуч _____	189
Устанак _____	192
Политичка и социјална револуција _____	193

4. Идеологија	197
Порекло и појам идеологије	197
Опште идеологије	203
Либерална идеологија	203
Конзервативна идеологија	205
Социјалистичка идеологија	208
Националистичка идеологија	212
Партикуларне идеологије	218
Феминизам	218
Екологизам	220
Католицизам	222
Џихадизам	226
Глобализам	232
5. Политичке партије	235
6. Политичко вођство	245
Потреба за вођством	245
Харизматско вођство	248
Традиционално вођство	253
Рационално вођство	255
7. Политичка култура и политички стил	260
8. Демократија и слобода – да ли су стварно могуће?	267
Појам демократије	267
Форме демократије	274
Слобода	278
9. Илузија елите	282

Четврти део
ВЕЛИКА СЦЕНА

1. Југословенство као друштвена стварност и политичка илузија _____	291
2. Између илузије и стварности – пример српског мита	
о Русији _____	328
Време Немањића _____	332
Време након пада Византије _____	334
Силазак руског царства на Црно море и Дунав _____	336
Први и Други српски устанак почетком XIX века _____	338
Династички преврат у Србији (1903) и снажно окретање Србије од Аустроугарске ка Русији _____	342
<i>Pro arha</i> _____	346
3. Колективна кривица народа као политичка илузија _____	351
Традиција колективне кривице _____	351
Срби и колективна кривица _____	362
4. Нација и глобализација – реалност и илузија сукоба _____	376
Нови баук кружи планетом _____	376
Нација _____	379
Етнос и нација _____	379
Значај вере и издаје _____	384
Национална као правна држава _____	392
Национална као демократска држава _____	398
Етничке мањине и нова национална држава _____	403
„Нови светски поредак” _____	407
Глобализација _____	424
Миграције и ресуверенизација _____	431
Перспективе односа нације и глобализације _____	439
5. Илузорност сваковрсне границе _____	449
Индекс појмовног залеђа _____	473
Белешка о писцу _____	483

ЖИВЕТИ ПОЛИТИЧКИ ИЗМЕЂУ
РЕАЛНОСТИ И ИЛУЗИЈА: ПОЛИТИКОЛОШКЕ
ПЕРСПЕКТИВЕ ДРАГАНА СИМЕУНОВИЋА

А је политика умешност вођења општих, друштвених послова у простору између реалног и могућег, јесте мисао која је одавно добила заштиту у виду свеопштег консензуса, бар оних људи који су се помало удубили у промишљање феномена политике. Свеколику сложеност тог простора омеђеног појмовима реалности и могућности, академик Драган Симеуновић је, као политиколог, истражио на веома инспиративан и подстицајан начин, у својој књизи „Политика као уметност илузије”. Ова је књига настала као плод зреле синтезе једног аутора који деценијама обделава ову дисциплину, нимало нежно постављену између двоструких зидова: с једне стране, заводљиве, лажљиве и често сурове, како међународне тако и унутарнационалне, државне политичке праксе, те, с друге стране, заводљивог, лажљивог и често суровог настојања да људска мисао сагледа све аспекте који – како суштински тако и маргинално, понекад и акцидентално – одликују простор њеног испољавања. Политика је израз људске креативности која је често бескрупулозна, неморална и аморална, али која ипак има извесна позитивна правила по којима функционише. Ово функционисање се обавља упркос чињеници да су та правила

веома често крајње провизорна, да важе од прилике до прилике, те да је основна интенција сваке политичке креативности да непрестано помера границе сопственог важења, а то укључује и саму промену поменутих правила на којима почива.

Као истраживач, Драган Симеуновић је писао о читавом низу кључних, опште политиколошких тема, као што су појмови политике, политичких идеја и разних облика идеологије, разноврсних типова политичког система и државне власти, специфичних начина освајања и задржавања власти, форми политичког насиља, државних удара и револуција, појавних облика тероризма, политичких партија и политичке културе и слично, али је доста пажње посветио и истраживању српских нововековних политичких идеја од XVIII века до наших дана, као и односу „Новог светског поретка”, глобализма и националних држава. Начин његовог излагања је педагошки нежан, прегледан и јасан, тако да ове расправе представљају веома добар, користан и промишљено изнијансиран облик увођења у сложености политичких феномена и у њихово адекватно разумевање. Аутор повремено прибегава одређеним аналогијама, како би феномен био лакше и пластичније схваћен, али одмах потом упозорава на то да мишљење унутар аналошких схема није препоручљиво, те да је потребно вратити се самом предмету и његовим нијансама, како се не би изгубила представа онога о чему се мисли и шта се покушава протумачити. Уз то, Симеуновић се никада не заплиће у непрегледном простору и у проблематској замршености из које ни сâм не би умео да, на ваљан начин, изађе. Све то поменуту педагошку нежност исказује као јаку и уочљиву врлину без које би знање било веома тешко пренети онима који долазе из простора недовољне упућености или чак блаженог незнања.

Уза сву истраживачку појмовну утемељеност, у књизи „Политика као уметност илузије” Симеуновић додаје и читав низ занимљивих опажања која су умела изостајати из стандардних политиколошких приручника. Реч је пак о чињеници да не само насловом своје књиге, него и облицима тематизације, композиционог устројства студије, те и самим начином излагања, аутор доста пажње посвећује улози илузије, како у политичком расуђи-

вању и идеолошком образлагању, тако, још више, и у самом практично-политичком наступу унутар политичких заједница широм света. На тај начин, значајну улогу све више добијају не само појам илузије, него и читав низ сродних категорија које отворено сведоче како је политика облик делатности који се служи знатно другачијим средствима, него што су исказивање истине, истине и само истине: она је, наиме, пре свега делатност заснована на реторичким ефектима и на постизању одређених циљева много више неголи на строго сазнајним ефектима којима је циљ истина ствари и њена одбрана. Због тога он посвећује пажњу не само разматрању појма илузије, него и открићу улоге коју сан, лаж, истина и постистина имају у политици као практичној вештини, несклоној подвргавању моралном расуђивању. Да је то збиља тако, то знају сви они који су озбиљно схватили народску изреку да је политика попут неморалне жене која не бира средства, али увек хоће да постигне жељени циљ. Макијевализам у политици и политика схваћена као курва, само су два реторичка израза истоветне идеје и разумевања феномена политике.

Феномен илузије у политици појављује се на различите начине, а у књизи „Политика као уметност илузије” посебно су анализирани политичка илузија, илузија елите, илузија југословенства, илузија русофилства, илузија колективне кривице, илузија граница и слично. Томе би свакако могли да се придодају још неки облици илузија који нису непосредно именовани. У тим анализама изречене су многа занимљива опажања која показују многобројне сложености политичког мишљења и деловања, као и суптилне препреке које се јављају на путу покушаја да се дође до ваљане политичке праксе.

Значај илузије у историјским процесима умели су озбиљније да разматрају у сфери фикције, пре свега, проучаваоци књижевности, али су то чинили и историчари суочени са чињеницом да су се одређена историјска очекивања умела веома често показати у неадекватном облику, као ефекат преварених очекивања, неостварених домета, изгубљенога смисла и слично.

У скоријим политиколошким анализама, примера ради, можемо се присетити неких анализа функционисања Европске уније, које указују на раскорак између некадашњих великих очекивања и садашњих, често разочаравајућих ефеката, па се, у том смислу, очигледно може говорити о дејству како ефеката илузије тако и ефеката разочарања у склопу политичких процеса у разним друштвеним заједницама.

Ако је крајем осамдесетих година, студија Едгара Морена – „Како мислити Европу” (Париз 1987; српски превод – Сарајево 1989), у политичком смислу деловала одиста мобилизационо, ако је она тада отварала веома очигледне перспективе па и приличан број илузија, већ десетак година касније ова лепа европска аура се прилично окрњила и изгубила је на сјају, па након многих, добро утемељених критика, сасвим природно настаје књига Мише Ђурковића – „Илузија Европске уније” (Београд 2015). Разуме се да разлике у приступу између ове две књиге постоје: Морен излаже замамну идеју Европе која се граничи са прелепом илузијом, а Ђурковић анализира облике функционисања и емпиријску реалност Европске уније као специфичног облика сложене државе. Разлике су велике, али се оне лепо дају сагледати унутар разлика између политичке илузије и зачаравања, с једне, те политичког рашчаравања, с друге стране.

Све ове и овакве студије с разлогом сведоче о ефектима илузије која је у једном осетљивом политичком тренутку преузимала функцију важног реторичког и активистичког чиниоца, да би се у некој другој констелацији политичких чињеница и снага недвосмислено исказала њена преварна, лажљива функција која у почетном науму нигде није била испостављана са јасним и декларисаним програмским циљевима. Потписник ових редова у том смислу може да исповеди један врло специфичан случај, а реч је о, наизглед, искључиво културолошким појмовима постмодернизма и постмодерног доба. У књизи „Постмодерно стање” (Париз 1979; Нови Сад 1988), Жан Франсоа Лиотар је тај појам дефинисао тако да је услов уласка у постмодерну културолошку парадигму био тај да се прихвати смрт свих Великих нарација (попут Бога, народа, на-

ције, чак и самог смисла историјских процеса), али он не открива нити одређене полазне претпоставке нити исходне перспективе. А полазне претпоставке су да се оваквим типом мишљења о политичким, друштвеним и културним приликама отвара простор за диктатуру капитала без икаквих ограничења, да се указује страшно осиромашење човека и његово свођење само на једнодимензионалну економску основу, те да то последично може да значи уништење свеколиких хуманих и хуманистичких облика живота.

Временом се показало да је тај процес водио ка руинарању па и уништењу појединих друштвених структура као што су породица, народ, нација, црква, језичка и културна заједница и слично. Због тога је потписник ових исповедних редова, иначе један од протагониста српске постмодернистичке поезије и књижевности осамдесетих година, спремно ушао у процес доследних метаморфоза, а то је учинио јер је, заједно са многим пострадалим, био суочен са страшним, нимало наивним, веома организованим, систематичним и перфидним разбијањем СФР Југославије и изоловањем њеног јединог озбиљног кохезионог чиниоца, а то је, дакако, био српски народ са својом историјском мисијом. Излаз из ове ситуације наметнуо се тако да сам извршио аутокритику и корекцију сопствених поетичких и културолошких, постмодернистичких уверења, те сам 1994. (у тексту „Долази доба настасијевићевске самоће”) описао опасне политичке импликације посмодернистичког концепта, те његове погубне последице по мале народе света. У том погледу су од почетка деведесетих постајале све очигледније чињенице о огромној важности и драгоценим доприносима неких српских научника и делатника, попут историчара, историчара уметности, лингвиста, филолога, филозофа, правника, политиколога, економиста, социолога, књижевних и филмских стваралаца и др. У свему томе, допринос Драгана Симеуновића веома је видљив, па заслужује додатна осветљавања и тумачења. Уза све доприносе тих и таквих стваралаца, уза унутарње противуречности многих учесника овог интелектуалног и друштвено релевантног процеса, временом је створена солидна критична маса и креативни капа-

цитет на темељу којег се, како на домаћем тако и на међународном плану, нешто озбиљно може урадити са циљем одбране српскога народа у амбијенту изразите доминације глобалистичког пројекта.

Мали народи се, стога, морају спремити за велики удео својих креативних капацитета, како би заштитили сопствени опстанак. У глобалистичком систему биће веома неизвесно да ли је такав опстанак уопште могуће ефикасно обезбедити, али је једно бар јасно: само се озбиљним научним знањем, организованим радом у сфери културе и просвећивања, те и великом вештином у политичкој сфери може, као реалност, испоставити ефикасна заштита националних интереса и даљи напредак у свим областима живота. У том смислу је једина права шанса српскога народа да се најозбиљније спреми за разноврсне облике културалног рата који се мора, на ваљан начин, извести како унутар самог српског друштва тако и на међународном плану, а да се притом сузбију сви облици аутархичности заједнице и егоцентристичке заслепљености појединаца неспособних да од појединачног дрвећа сагледају читаву шуму.

У овом, изузетно опасном тренутку, када се авет светскога рата надноси не само над Украјинцима и Русима, као тренутно најактивнијим чиниоцима, него и над целим Западним светом чије су политичко-војне структуре кључни покретачи читавог овог процеса, као и над планетом у целини, као сигурном жртвом свих догађања, нама Србима не преостаје ништа друго него да делујемо као глас разума, уравнотеженог расуђивања па и наслућеног Духа светог. То ваља чинити упркос чињеници о поткупљивости многих елита широм света, па и о поткупљивости српских елита, због којих се многи народи света могу лако наћи у улози коју данас на паклени, демонски начин манифестује Украјина. То ваља чинити и упркос чињеници да се надменост ситних људских душа одавно и опасно надмеће са Господом и да тиме искушава апокалиптичка искушења овога света, па би, упркос оваквим људским лакомисленостима и глупостима, требало сачувати наду у Божју милост, наду да Вишње силе ипак неће изгубити баш свако поверење у човека, наду да међу људима можда има још десетак праведника због којих Бог неће уништити читав свет.

Појам илузије постаје, дакле, веома важан и чак широко коришћен у постмодерном добу, у добу у којем кључни епистемолошки појмови постају симулакрум, симулације, мистификације, виртуелна стварност и слично. У том добу дешава се доминација мањинске перспективе, покушај превласти маргине у односу на центар, важност постколонијалног и мањинског дискурса, упућеност на ексцесне, перверзне, квир-феномене и сличне конструкте. Све то се испоставља са, често веома привлачном, неодрживом снагом која се потом претвара у озбиљан политички капитал коришћен за неке сасвим друге и другачије, никада декларисане политичке циљеве. О свему томе треба умети да се мисли и да се уз то поставе широке организационе мреже у којима би оваква мисао могла да покаже своју спасоносну снагу и драгоцене ефекте. Уколико свеколика српска елита то учини што пре и што боље, онда бисмо са више оптимизма могли помишљати да нам спаса свакако има! Уколико то српска елита не учини, него се и даље буде распала на гомилу неважних, чак опсесивних и сулудих тема, спаса нам, сасвим сигурно, неће бити!

Мари Негмић

Мивимо у времену брзине, када и уводне речи морају бити кратке, а пожељно је да такве буду и књиге. Ова књига, зацело, не спада у неопимне, али своје оправдање за то налази у посвећености једној крајње необичној и до сада неистраженој области политичке мисли и праксе.

Реч је о политичкој илузији и политици схваћеној као својеврсна уметност илузионизма.

Тиме је можда вечита привлачност политике као књижевне теме умањена, а можда је и увећана, али, у сваком случају, ниједно од тога није била намера аутора.

Напросто, током вишедеценијског истраживања историје националне политичке мисли, али и политичке теорије и политичке филозофије уопште, уочио сам нека својства политичких феномена којима досад није била посвећена довољна истраживачка пажња ни код нас ни у иностранству. У та својства спада и изразита илузорност бројних политичких пројеката који су се смењивали током историје у разним друштвима, често пресудно утичући на њихов развој и на њихово друштвено и културно стање, постала политичка илузија реалношћу или не.

Илузије су важан саставни део наших живота. Сви људи имају илузије да су паметни, добри и да заслужују да буду вољени, да су њихови избори, од приватних до политичких, прави. Оне нам помажу да лакше поднесемо не само нашу, већ и туђу несавршеност, а у неким сферама људске делатности, као што је уметност, развијене су до дивљења. И у политици је илузија такође присутна, и

то у оба могућа појавна вида – и као привид и као обмана. Штавише, може се рећи да је њена присутност неизбежна и свеобухватна. Градитељи и корисници илузија напосто користе свеопшту људску тежњу за превазилажењем било које дате стварности у име свог већег добра, те отуда толика човекова спремност да поверује у нешто, макар и илузорно, што обећава боље данас или боље сутра.

Да би се могла разумети сва комплексност политичких илузија, неопходно је одговорити на питања:

Шта је уопште политика и шта уопште може носити одредницу „политичког”? Да ли је она оно што нам говоре да она јесте или је можда она још нешто што не бисмо требали да знамо, а онда ни да разумемо? Која су то, поред прокламованих, суштинска средства политике? Да ли је она заснована на уважавању или обмани других? Колико се у њој постиже илузијом, а колико силом? Каква је веза снова и политике и каква је функција лажи, истине и постистине у политици? Шта, сем државе, политичког вођства и политичких странака, још спада у сферу коју именујемо политичком? Да ли је свако вођство одиста елита? Колика је важност у поседовању политичког стила за успех? Да ли су стварно могуће демократија и слобода или се морамо задовољити њиховим привидима, ако већ нећемо обманама?

Одговори на та и друга питања дати су у овој књизи, кроз директне покушаје утврђивања, али и кроз, нашем читаоцу блиске, илустративне примере илузија које су се „играле” или се још „играју” на великој историјској сцени чији смо, некад на срећу, а некад на несрећу по нас, део. Ти примери се тичу југословенства, српског мита о Русији, колективне кривице целих народа, илузорности граница и сукоба нације и глобализације.

Притом, намера аутора није да теоријски денунцира политичку илузију. Напротив, илузија у политици, као и у свему другом, може бити штетна, а може бити и од велике користи, не само претапајући се у обећану реалност, већ и тако што може да пробуди инвенцију, полет и оптимизам у народу и да иницира не само намераване, већ и ненамераване позитивне промене.

*Лей сан је као лейа болесї – остїавља їраїове
и у души и на їелу, а їежи да се обнови у име
несїварне и оїасне лейоїе бунїла.*

Академик Драїан Симеуновић

